

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2789-6919/7-11>

Aytən Həbil qızı Əliyeva

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
magistrant
aytanaliyeva98@mail.ru

TURİZM XİDMƏTLƏRİ BAZARININ MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Xülasə

Azərbaycanda turizm sahəsi digər qeyri-neft sektorları arasında birinci yer tutur. Turizm sektorunun inkişaf etdirilməsi Azərbaycan Respublikasının apardığı dövlət siyasətinin əsas tərkib hissəsidir. Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanın turizm potensialı qiymətləndirərək turizm sahəsinin tənəzzüldən çıxarılması və inkişafı ilə bağlı müxtəlif tədbirlər və dövlət siyasətləri həyata keçirmişdir. Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi strategiyaları nəticəsində Azərbaycanın iqtisadiyyatının yaxşılaşması turizm sektoru üzrə düzgün islahatların aparılmasına yardım etmişdir. Azərbaycan son illərdə dünya ölkələri arasında yeni turizm məkanı kimi tanınır. Dövlətin prioritet məqsədlərindən biri turizm sahəsinin inkişaf etdirmək və ölkənin iqtisadiyyatının aparıcı sahəsinə çevirməkdir. Azərbaycanda turizm üzrə irəliləyiş bu məqsədin həyata keçməsinə şərait yaradır.

Açar sözlər: turizm bazarı, Azərbaycanda turizm, swot analiz, turizmin inkişafı, dövlət siyasəti

The current state of the tourism services market

Summary

The tourism sector in Azerbaijan ranks first among other non-oil sectors. Development of the tourism sector is a key component of the state policy of the Republic of Azerbaijan. Assessing the tourism potential of Azerbaijan, national leader Heydar Aliyev implemented various measures and state policies to bring the tourism sector out of decline and development. As a result of Heydar Aliyev's strategies, the improvement of Azerbaijan's economy has contributed to the implementation of sound reforms in the tourism sector. In recent years, Azerbaijan is recognized as a new tourist destination among the countries of the world. One of the priority goals of the state is to develop tourism and make it the leading sector of the country's economy. Progress in tourism in Azerbaijan creates conditions for the realization of this goal.

Key words: tourism market, tourism in Azerbaijan, swot analysis, development of tourism, public policy

Turizm sektoru XIX əsrin ortalarından inkişafa başladı. XIX əsrin ortalarına qədər turizm sahəsi səyahət, gəzinti xarakteri daşmışdır. Turizm fransız sözündən götürüb, səyahət və gəzinti mənasını daşıyır. Turizm bazarı, turizm məhsulu istehsalçıların və turizm məhsuluna tələbatı olan istehlakçıların görüşüdüğü məkandır. Turizm bazarında turizm məhsulunun idxalı və ixracatı prosesi görülür. Turizm bazarı adlanan məkanda turizm xidmətlərinin alışı və satışı həyata keçirilir.

Turizm bazarı iqtisadi kateqoriya hesab edilir. Turizm bazarı iyerarxik təşkil olunmuş sistemdir. Turizm bazarı müxtəlif turizm xidmətləri bazarıdır və turizm bazarı müəyyən xüsusiyyətlərə malikdir. Bunlar aşağıdakılardır:

1. Turizm xidmətləri bazarında təqdim edilən turizm xidmətləri toxunulmaz və görünməzdir;
2. Turizm xidmətləri bazarında turizm xidmətləri və məhsullarının istehsal və istehlakı eyni zamanda yerinə yetirilir;
3. Turizm xidmətləri bazarı müəyyən bir coğrafi mühiti əhatə edə bilər;
4. Turizm xidmətləri bazarında ölkənin coğrafi bölgələri arasında əlaqələr mövcuddur;

Aparılan araşdırmalar nəticəsində qeyd etmək olar ki, turizm xidmətləri bazarı 4 müxtəlif elementin qarşılıqlı bir sistemidir. Bunlar:

1. turistin tələbatı
2. turizm xidmətlərinə təklif

3.turizm məhsulunun qiyməti

4.rəqabət

Turizm xidmətləri bazarına aşağıda qeyd edilən keyfiyyətlər kimi yanaşmaq olar:

1.Turizm xidmətləri bazarı turizm məhsullarının, xidmətlərinin istehlakçı və istehsalçının maraqlarını əlaqələndirən vasitədir;

2. Turizm xidmətlərinin satışı həyata keçirilən məkandır;

3. Alıcı və satıcı arasındakı əlaqələri yaradır.

Azərbaycan Respublikasında turizm sektorunun inkişafı üçün ünsürlər vardır. Əsas ünsürlərdən ilki ölkəmizin yerləşdiyi əlverişli coğrafi mövqenin olmasıdır. Dünya ölkələrinin daimi iqtisadi inkişafı üçün turizm sektoru əhəmiyyətlidir, ölkələrin büdcələrinə təsir edə bilər.Turizm sektorunun inkişaf etməsi ölkədə mövcud olan turizm ehtiyatları ilə əlaqəlidir.Azərbaycanın Avropa və Asiyanın kəsişməsində yerləşməsinə baxmayaraq dünya turizm bazarında aşağı yerdədir.

Turizm Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının inkişafı üçün əsas sahələrdən biridir. İqtisadi cəhətdən daha çox gəlir gətirən sahədir. Turizm sahəsində keyfiyyətli servis xidməti tələb edilir.Turizm sahəsində turistlərə (insanlara) xidmət, onların tələbatlarının ödənilməsi təmin olunur. Turizmin inkişafına vacib olan 3 əsas şərt bunlardır:

1. Ölkənin təbii-coğrafi şəraiti və infrastrukturu;

2. Keyfiyyətli xidmət;

3. Uyğun qiymət.

Azərbaycanda turizm sahələri müxtəlifdir. Azərbaycanda turizm sahəsinin inkişafı üçün təbiəti, incəsənət imkanları və s. bir çox ölkədən daha çoxdur. Ölkəmizdə sahil-dəniz və daxili turizmə üstünlük verilir.Turizm sahəsi bir çox müxtəlif sahələrlə əlaqəlidir.

Hal-hazırda, ölkəmizin əsas hədəfi neftdən sektorundan asılılığı azaltmaq, qeyri-neft sektorunun inkişafını təmin etməkdir. Turizm sahəsi digər sahələrdən fərqli olaraq öz məhsulunu (xidmətlərini) xarici faktorlardan asılı qurmalıdır. Məhz buna görə də turizm sahəsinin inkişafına təşəbbüskarlıq çox azdır. Həmçinin riskli sahə hesab olunduğu üçün turizm sektoruna təminat yoxdur.

Turizm sektorunun qarşısına çıxan problemlər turizm sahənin daxilindən yaranmır. Ölkədə yaranmış iqtisadi, siyasi həmçinin sosial sahədə problemlər birbaşa şəkildə ölkə və region turizminə öz təsirini göstərir.

Beynəlxalq turizm haqqında aparılan araşdırmalardan ölkələrdən gələn turistlərin sayı, turizm gəlirləri ilə müqayisədə Azərbaycanın turizmi tələb olunan səviyyədə geridə qalmış hesab edilir. Bütün bu hallar, Azərbaycan turizminin inkişafında müəyyən problemlərinin olmasının irəli gəlir. Mövcud problemlər ölkənin daxilində baş vermiş proseslər və xaricdəki təsirdən qaynaqlanır. Azərbaycan turizminə təsir edən xarici təsir, beynəlxalq siyasi və iqtisadi problemlərdir. Azərbaycan turizminə təsir edən daxili faktorlara isə, ölkənin turizm siyasətləri, ölkənin sosial-iqtisadi quruluşundan yaranan problemlərdir. Azərbaycanın turizm sahəsində mövcud olan problemlərə:

1.Səriştəsiz təqdimat;

2.Kadr çatışmazlığı: ixtisaslı personalın azlığı problemi turizm sektorunun ən vacib problemi hesab olunur.

3.Psixoloji faktorlar;

4.Müxtəlif ərazilərdə turizm mərkəzinin olmaması;

5.Qış turizminin inkişafı üçün əsas infrastrukturun olmaması;

6.Turizm sahəsinə investorların dəstəyinin olmaması;

7.Turizm məhsullarının (xidmətlərinin) zəif elektronlaşması;

8.Turizm sahəsinin 1 istiqamətdə təmərküzləşməsi;

9.Dövlət sektoru ilə özəl sektorun əlaqələrində zəiflik.

Turizmdə sahəsində turistlərin hüquqları aşağıdakı şəkildə qorunmalıdır:

1.Turistlər media və müxtəlif yazılı materiallar vasitəsilə ölkənin turizm sektorundan xəbərdar olmalıdır.

2.Turistlərin hüquqları hüquqi şəkildə tənzimlənməlidir.

3. Ölkəyə səyahət edən daxili və xarici turistlərə təqdim edilən qiymətlərdəki fərq aradan qaldırılmalıdır.

Azərbaycanın turizminin zəif inkişaf etməsinin səbəblərindən biri turizm sferasına investisiya qoymaq istəyən sahibkarların qarşısına ağır şərtlərin qoyulmasıdır. Ağır şərtlər qoyulduğundan sahibkar investisiya qoyduğu pulu tez götürə bilmək üçün turist məhsuluna qoyulan qiymətləri keyfiyyətə uyğun deyil, dəyərindən qat-qat baha müəyyənləşdirilir. Nəticədə turizm xidmətlərdən istifadə etməyə turistlərin əksəriyyətinin imkanı çatmır. İmkanı yüksək olan turistlər isə, Azərbaycanda təqdim edilən qiymətə Türkiyə, Kipr, Yunanıstana və s. ölkələrə səyahət edir. Həmin ölkələrdə qiymətə uyğun olaraq xidmət səviyyəsi yüksəkdir. Belə bir problemi yalnız Azərbaycanda azad rəqabət şəraitini təmin etmək və sahibkarlara edilə biləcək bir sıra güzəştlərlə qiymətlərin aşağı enməsinə nail olmaq olar. Respublikamızda 5000-nə yaxın tarixi abidə vardır ki, onların da əksəriyyətinin vəziyyəti yaxşı deyil. Bu da turizmin inkişafına maneədir. Respublikamızda abidələrin mühafizəsi ilə bağlı müvafiq orqanlar tədbirləri gücləndirilməli, abidələrin bərpasına diqqət edilməlidir.

Turizmin inkişafı ölkənin, xarici siyasətdən, daxili iqtisadi və siyasi vəziyyətdən asılıdır. Aparılan araşdırmalardan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, turizm sahəsinin mövcud imkanlarından dolayı qeyri-neft sektoru arasında əsas mövqeyə sahibdir. Turizm ölkənin regionlarındakı, iqtisadi vəziyyətə təsirini göstərə bilir. Turizm sektoru həm inkişaf etmiş, həm də hazırda inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatı üçün gəlir mənbəyi formalaşdırır. Beynəlxalq turizmin Azərbaycan turizmi ilə müqayisədə inkişaf etməsinin əsas səbəblərindən biri xaricdən gələn valyutadır ki, buda iqtisadiyyata mühüm dərəcədə fayda verir.

Turizm sahəsinə digər sahələrdən fərqləndirən özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Turizm, alıcıların (turistlərin) turistik məhsulları təqdim edilən (istehlak olunan) yerdə istehlak etmək məcburiyyətində qaldığı xidmət sahəsi hesab olunur. Azərbaycanın qarşısına qoyduğu ən vacib məqsəd qeyri- neft sektorlarını inkişaf etdirmək və ə daimi iqtisadi inkişafı təmin etməkdir.

Hal-hazırda turizm sahəsi, dünya sürətli inkişaf edən sahələrindəndir. Dünyada ümumdünya milli məhsulunun 10 % və həmçinin dünya ixracının 8% beynəlxalq turizmin payına düşür. Dünyada işləyən əhəlinin 8,1 % turizm sahəsində fəaliyyət göstərir. Azərbaycanda 2017-2020-ci ilin statistik məlumatlarına nəzər saldıqda, ümumi mehmanxana tipli müəssisələrdə işçilərin sayı 2017-ci ildə 10,015 nəfər, 2020-ci ildə isə 10,731 nəfər təşkil etmişdir. Həmçinin Səyahət agentlikləri və turoperator fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələrdə işçilərin sayı 2017-ci ildə 1,891 nəfər, 2020-ci ildə 1,464 nəfər olmuşdur.

Turizm sahəsi ölkələr baxımından əhəmiyyətinə görə aşağıdakı kimi sistemləşdirilir; 1. Ölkənin iqtisadiyyatını inkişaf etdirən xidmət sahəsidir.

2. Milli gəlirə təsiri yüksək səviyyədədir.

3. Məşğulluq yaradır.

4. Böyük miqyaslı istehlak edilən və istehlak olunan hadisəsidir.

5. Ölkənin coğrafi şəraitini və mədəniyyətini təqdim etmək üçün təsirli vasitədir. Turizm sektoru inkişafı üçün dünya ölkələri müxtəlif turizm siyasətləri aparırlar. Turizm siyasəti turizmin ölkənin sosial-iqtisadi sahəsindəki rolunu müəyyənləşdirmək üçün aparılan tədbirlərdir. Ölkədə aparılan turizm siyasətinin mexanizmlərini aşağıdakı kimi vurğulamaq olar:

1. Öncə ölkədə turizmin inkişafını təmin etmək;

2. Turizm sahəsində qeyd olunan proqramların həyata keçirilməsini təmin etmək;

3. Dövlət tərəfindən turizm sahəsinin fəaliyyətinin tənzimlənməsinin təşkil etmək. Turizm siyasətinin ən önəmli məqsədi turizm sektorunda kadrların inkişaf etdirilməsi, ölkə daxilində və xaricində investisiyaların turizm sektoruna cəlb edilməsi daxildir. Respublikamızda Ulu öndər cənab Heydər Əliyevin fərmanı ilə 1999-cu ildə "Turizm haqqında" qanun təstiqlənmişdir. Azərbaycanda 2002-ci ildə turizm sektorunun inkişafı ilə bağlı proqram qəbul olunmuşdur. Proqramda nəzərdə tutulmuş məqsədlər aşağıdakı kimidir:

1. Turizm sektorunun inkişafı ilə bağlı lazımı bazanın yaradılması;

2. Ölkədə müasir standartlara uyğun turizm sisteminin yaradılması;

3. Ölkənin əsas turizm növlərinin müəyyən edilməsi;
4. Turizm sferasının inkişafında optimal variantların təyin edilməsi.

Azərbaycanda Dövlət proqramlarının həyata keçirilməsinin köməyi ilə Azərbaycanda turizm sektorunun inkişafına şərait yaradılmış, həmçinin turizm kompleksi rəqabətə davamlığı artmış, xarici turizm bazarlarına inteqrasiya təmin olunmuşdur.

Azərbaycanın digər ölkələrlə müqayisədə turizm sektorunun SWOT analizi aşağıdakı kimidir:

Güclü tərəflər:

1. İqlim şəraiti;
2. Mədəni irsin elementlərinin zəngin olması;
3. Beynəlxalq turizmə uyğun olaraq səhiyyə, həmçinin termal və işgüzar turizmin inkişaf etməsi;
4. Ölkənin özünəməxsus sosial və mədəni xüsusiyyətləri;
5. Turizm sferasını şaxələrə ayrılmasına imkan yaradan coğrafi strukturunun olması;
6. Beynəlxalq turizm sferasında dəyişmiş tələblərə uyğunlaşma;
7. Coğrafi şərait baxımından daha əlverişli mövqedə olması;
8. Qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsində turizm sferasının dövlət tərəfindən önəmli sahə kimi müəyyənləşdirilməsi.

Zəif tərəflər:

1. Ölkənin tanıtımının aşağı səviyyədə təşkil olunması;
2. Sosial mediadan səmərəli şəkildə istifadə olunmaması;
3. Təbii sərvətlərin yetərinə qoruna bilməməsi;
4. Ətraf mühitin qorunması ilə bağlı problemlərin olması;
5. Turistik mərkəzlərin Bakıda cəmlənməsi;
6. Azərbaycana səyahət etmiş xarici vətəndaşların buraxılış məntəqələrində sürətli keçidinin təmin edilməməsi;

İmkanlar:

1. Müasir dövrdə turizm sahəsi üzrə ixtisaslı kadrların yetişdirilməsinə başlanılması;
2. Müxtəlif böyük tədbirlərin həyata keçilməsi üçün potensialın olması;
3. Turizm bazarında səyahət təşkilatçılarının sayının artırılması;
4. Hava nəqliyyat şirkətlərinin sayının artırılması;
5. Azərbaycan ilə bir çox ölkələr arasındakı viza tətbiqlərinin qaldırılması;

Təhlükələr:

1. Azərbaycanın geosiyasi mövqeyində yarana biləcək xarici təhdidlər;
2. Rəqiblərin rəqabət gücünün inkişaf etməsi;
3. Qlobal istiləşmə;

Nəticə

Tədqiqatdan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, əlverişli coğrafi mövqeyi və mədəni-tarixi olan Azərbaycan turizmin inkişafı üçün böyük perspektivliyə malikdir. Ölkəmizdə turizmin müxtəlif növlərinin inkişafı ilə bağlı böyük imkanlar vardır. Azərbaycanda turizm bazarı məhsullarına (mehmanxana, nəqliyyat, ticarət və s.) mövcud tələbatın yüksəlməsinə səbəb əhalinin gəlirinin getdikcə artması, beynəlxalq mədəni, siyasi, sosial, iqtisadi inteqrasiyadır. Azərbaycanın turizm sahəsi üzrə dövlətin apardığı siyasətin məqsədi - millətlərarası əlaqələrin yaratmaq və əlaqələri möhkəmləndirmək, Azərbaycan turizminin beynəlxalq turizm bazarına inteqrasiya olunmasını təmin etməkdir. Turizmin inkişafı üçün qarşıya çıxan müəyyən problemlər nəzərə alınmalıdır. Mövcud problemlər nəzərə alınaraq, ölkədə rəqabətqabiliyyətli turizm məhsulu və xidmətləri yaradılmasına yardım edir.

References

1. Bilalov B.A. Gülləliyev C.G. Basics of tourism. Textbook. Baku, "NGO Publishing House", 2015. 496 p.
2. A.Alirzayev, S.Aslanova. Socio-economic problems of tourism development. Baku, Adiloglu Publishing House, 2006.
3. F.İ.Qurbanov. Problems of tourism development in Azerbaijan. Baku-2007.
4. İ.H.Huseynov. Basics of tourism. Mars-Print NPF-2007.
5. B.A.Bilalov. Regulation of tourism activities. Baku-2006.
6. The State Statistics Committee //http://www.stat.gov.az
7. S.Y.Yeganli. Tourism. Baku-2006.
8. Mammadov E.Q. Regional features of the formation and management of the tourism market in Azerbaijan (Monograph). Baku: "Ganjlik" Publishing House, 2013. 172 p.
9. Kasumov R.M. International tourism market. Monograph. Baku: "University of Economics" Publishing House - 2012. 270 p.
10. Nigar Mammadova "Development of the tourism system in Azerbaijan", Baku-2015.

Rəyçi: dos.A.İsfəndiyarov

Göndərib: 05.11.2021

Qəbul edilib: 23.11.2021